

reformlara da teşebbüs etmiştir. Bunlar arasında, emri altındaki birlikleri yeni sisteme göre eğitmeyi planlaması ve kuvvetlerini ateşli silâhlarla donatması başta gelir. Ayrıca, kurduğu hazine ile Mısır'ın gelirini kontrolü altına almaya ve ticareti kendi lehine geliştirmeye çalışmıştır. Askerî ve iktisadî yönden güçlendikten sonra zengin kabilelerin ve nüfuzlu beylerin topraklarını eline geçirmiş, idareyi doğrudan doğruya kendi tekeline almaya gayret etmiştir. Bütün bu hareketleriyle de Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminin âdeta bir zemin hazırlayıcısı olduğu söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Mısır Mühimmesi*, VII, 193/417, 197/421, 345/758; VIII, vr. 50^a/202, 203, vr. 98^a^b/394-395, vr. 140^b/523; BA, MD, nr. 162, s. 260; Çeşmizâde, *Târih* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1959, s. 63-69, 83-86; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), II/A, s. 96; II/B, s. 103-105; Vâsîf, *Târih*, II, 212-213, 215-217, 257; Cebertî, *Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 430-434; Cevdet, *Târih*, I, 309-321; S. Luisigan, *A History of the Revolt of Ali Bey Against the Ottoman Porte*, London 1783; M. Savary, *Letters sur l'Egypte*, Paris 1786, II, 208-273; C. Volney, *Voyage en Egypte et en Syrie* (nşr. J. Gaulmeir), Paris 1959, s. 77-91, 256-259; A. L. Marsot, *Egypt in the Reign of Muhammed Ali*, Cambridge 1984, s. 10-16, 21, 41, 50, 61, 80, 100, 124-126; N. A. Koenig, "Ali Bey", *IA*, I, 316-318; G. Wiet, "Ali Bey", *ET*² (Ing.), I, 391-392.

FERİDUN EMECEN

ALİ BEY CAMİİ

Bulgaristan Karlova'da
XV. yüzyıla ait bir cami.

Karloğlu Ali Bey tarafından yaptırıldığı sanılmaktaydı. Ancak Ali Bey'in 801 (1398-99) tarihli vakfiyesinde Karlova'daki (Karlova) caminin adı geçmemektedir. Osman Keskiöğlu ve Taha Özaydın ise bu caminin Sultan Cem'in lalası Ali Bey tarafından 890'da (1485) yaptırıldığını ileri sürerler. Bu husus evvelce F. Babinger tarafından Karloğulları ailesi hakkında yapılan bir araştırmada da açıkça belirtilerek caminin yapılış tarihi ve kurucusunun adını veren bir kitâbesi bulunduğuna işaret edilmiştir. Bu duruma göre cami bir XV. yüzyıl sonu eseridir. 1877 Osmanlı-Rus Harbi'nde Ali Bey Camii tahribe uğramış, minaresi yıkılarak kiliseye çevrilmiş, sonra tekrar cami haline getirilmiştir; fakat Balkan Savaşı'nda camiye tekrar el konulmuş ve depo olarak kullanılmıştır. 1966'da gördüğümüzde ise şehrin ortasında bulunan cami kapalı idi ve içine girmek mümkün değildi.

Ali Bey Camii, her birinin etrafı ikiye tuğla ile çerçevelenmiş muntazam iri kesme taşlardan yapılmıştır. Kare harmin üstünü sekizgen sağır kasnaklı bir kubbe örter. Son cemaat yeri sonradan yapılmıştır. Minaresi ise 1966'da yıkıldı. Caminin kible tarafında altı köşeli bir türbenin yerden ancak 1 m. kadar yüksek olan kalıntısı görülüyordu. E. Hakki Ayverdi'nin Ali Bey'e ait olduğunu tahmin ettiği bu türbe onun görüşüne göre tamamlanmadan kalmıştı. Fakat Türkler Rumeli'den çekildiğinde yıkılmış olması da ihtimal dışı sayılamaz kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Tayyib Gökbiçgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 1952, s. 394 ve sondaki vakfiyeler kısmı s. 226-227; Ayverdi, *Aurupa'da Osmanlı Mi'mârî eserleri IV*, s. 44-45; F. Babinger, "Beitraege zur Geschichte von Qarly-Eli, vornehmlich aus Osmanischen Quellen", *Eis Mnemen Spyridonos Lambrou*, Atina 1933, I, 140-149; aynı yazı, *Aufsaetze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, München 1962, I, 370-377; Osman Keskiöğlu - Taha Özaydın, "Bulgaristan'da Türk-İslâm Eserleri", *VD*, XVII (1983), s. 116.

SEMAVİ EYİCE

ALİ b. BÜNDÂR es-SAYRAFI

(bk. SAYRAFI, Ali b. Bündâr).

ALİ b. CA'D

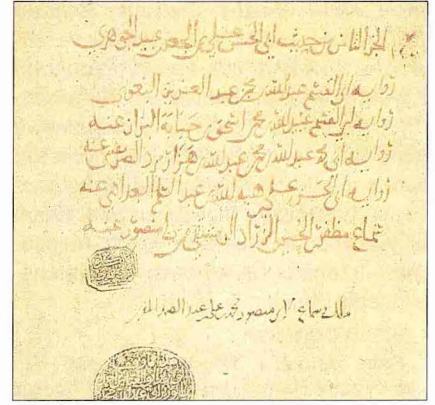
(علی بن الجعد)

Ebü'l-Hasen Ali b. el-Ca'd el-Cevherî
(ö. 230/844-45)

Bağdatlı muhaddis.

Maden (cevher) ticaretiyle meşgul olduğu için el-Cevherî nisbesiyle tanınır. Bağdat'ta doğdu. İbn Ebû Zî'b, Süfyan es-Sevrî ve Mâlik b. Enes gibi muhaddislerden, özellikle de Şu'be b. Haccâc'dan hadis okudu. Bağdat muhaddisleri arasında Şu'be'nin hadislerini en iyi bilen kimse olarak tanınır. Buhârî, Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim, İbn Ebû'd-Dünyâ vb. muhaddisler kendisinden hadis rivayet ettiler. Kitaplarında yazılı olan bütün hadislerini ezberden okuturdu.

Kur'an'ın mahlûk olduğunu (bk. HAL-KU'I-KUR'ÂN) söyleyenlere karşı çıkamayancağını ifade etmesi, sahâbe ve seلفتen bazılarına dil uzatması sebebiyle Ahmed b. Hanbel gibi âlimler ondan hadis rivayet etmeyi uygun görmemişlerdir. Müslim, Ali b. Ca'd'ın güvenilir bir muhaddis olduğunu kabul ettiği halde

Ali b. Ca'd'ın *el-Hadîş* adlı cüzünün zahriyesi
(Köprülü Ktp., nr. 372/2, vr. 36^a)

Şaḥîḥ'ine onun hiçbir hadisini almamıştır. Buhârî onun Şu'be'den rivayet ettiği hadislerden on üçünü Şaḥîḥ'ine almış, Ebû Dâvûd da *es-Sünen*'inde bazı rivayetlerine yer vermiştir.

Ali b. Ca'd'dan en çok hadis rivayet eden talebesi Ebû'l-Kâsım el-Begavî, hocasının hadislerini *el-Ca'diyât* adıyla bir araya getirmiştir. *Müsned* adlı bir eseri Dârü'l-kütübî'l-Misriyye (hadis, nr. 2240) ve Zâhiriyye (hadis, nr. 625) kütüphanelerinde on üç cüz halinde bulunmaktadır. *el-Hadîş* adlı bir diğer eserinin sekiz ve dokuzuncu cüzleri ise Köprülü Kütüphanesi'ndedir (nr. 372/2, 3).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 266; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XI, 360-366; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 399-400; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 459-468; *Tehzîbü'l-Tehzîb*, VIII, 289-293; Sezgin, *GAS*, I, 105.

KEMAL SANDIKÇI

ALİ b. CA'FER

(bk. İBNÜ'L-KATTÂ' es-SIKILLİ).

ALİ CÂFER KÜMBETİ

Kayseri'de
XIV. yüzyıla tarihlenen
bir türbe.

Kimin için yaptırıldığı bilinmemekte, sadece Ali Câfer adında, tarihî şahsiyeti meçhul bir kişiye izâfe edilmektedir. A. Gabriel, bu kümbetin 750 (1349-50) yılına doğru yapılmış olabileceğini bir ihtimal olarak ileri sürmüş, birçokları da bu

tarihi kesin olarak kabul etmişlerdir. İçinde Sırçalı Kümbet'in de bulunduğu mezarlıkta olan Ali Câfer Kümbeti'nde, külâh eteğinde Bakara sûresinden bir âyet yazılmış olup başka bir kitâbe yoktur. Yapı eğer gerçekten XIV. yüzyıl ortalarına ait ise bu takdirde Eretnaoğulları'nın bu bölgedeki hâkimiyeti sırasına yapılmış olmalıdır.

Ali Câfer Kümbeti sekizgen bir plana göre inşa edilmiştir. Bu cins yapılarda nâdir rastlanan bir özellik olarak kapısının dışında küçük bir giriş mekânı vardır. H. Ethem Eldem tarafından ileri sürüldüğü gibi, bu giriş mekânının sonradan eklenmediği A. Gabriel tarafından ispatlanmıştır. İçten de sekizgen olan esas mekânı bir kubbe örter. Bunun üstünde ise yine sekiz köşeli piramit biçiminde bir külâh vardır. İçinde duvarların sekiz cephesinden, kemerler, istiridyе kabuğu biçiminde küçük tromplar ve prizma şeklinde bir silme ile kubbe yuvarlağına geçilir. Türbenin üç cephesinde birer pencere açılmıştır. Esas taban yıkılmış olduğundan evvelce içinde bulunması gereken sandukadan hiçbir iz kalmamıştır.

Çok intizamlı kesme taş kaplı olarak yapılmış Ali Câfer Kümbeti yüksek bir kaide üstüne oturmaktadır. Asil ve zarif hatların hâkim olduğu bu türbede yalnız pencere çevreleriyle kapı, taşlar işlenmek suretiyle bezenmiştir. Kapı muarnaslı bir tacın altında açılmıştır. Anadolu'daki Türk yapı sanatının güzel örneklerinden olan Ali Câfer Kümbeti'nin giriş mekânının hemen hemen bütünü yıkılmış durumda idi. Ayrıca külâhın yarısının taşları dökülmüş ve iç dolgu meydana çıkmıştı. Ancak son yıllarda bu tarihi eserin sanat değeri anlaşılmış ve 1977 yılında büyük ölçüde tamir edilmiştir. Halen mülkiyeti Kayseri Belediyesi'ne ait bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Ethem [Eldem], *Kayseriyye Şehri*, İstanbul 1332, s. 109; a.mlf., *Kayseri Şehri* (haz. Kemal Göde), Ankara 1982, s. 131; A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 81-82.

SEMAVİ EYİCE

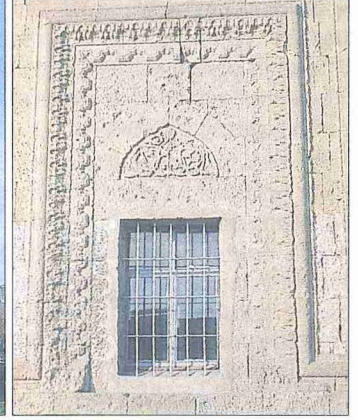
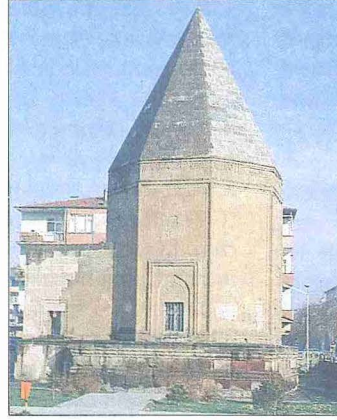
ALİ CANİP YÖNTEM

(bk. YÖNTEM, Ali Canip).

ALİ CEMÂLİ EFENDİ

(bk. ZENBİLLİ ALİ EFENDİ).

Ali Câfer
Kümbeti
ve bu kümbetin
penceresinden
bir detay -
Kayseri

ALİ ÇELEBİ, Hısım

(ö. 992/1584)

Osmanlı âlimi ve biyografi yazarı.

934'te (1527-28) doğdu. Ali b. Bâlî diye meşhur olup ulemâdan Alanyalı Uzun Bâlî Efendi'nin oğludur. İlimiye mesleğinde yetiştirdi ve bazı medreselerde müderrislik yaptı. Bir ara Manisa müftüsü olan Ali Çelebi 1583 yılında Maraş kadılığına tayin edildi; ertesi yıl orada öldü. Mezarı Alâüddeve Camii avlusundadır.

Fazla sessizliğinden ve yumuşaklığından dolayı "munuk, minik" veya "manık" ve Ahîzâde Efendi neslinden gelmesinden dolayı "hısım" lakaplarıyla da anılan Ali Çelebi, daha çok Taşköprizâde'nin *eş-Şakâ'îku'n-nu'mânîyye* adlı Arapça eserine yazdığı *el-İkdü'l-manzûm fî zikri efâdili'r-Rûm* (Atâî, s. 352) veya *el-İkdü'l-manzûm fî ahvâli 'ulemâ'ir-Rûm* (Atâî, s. 280) adlı zeyl ile tanınır. Bu Arapça eserde, 1560-1574 yılları arasında yaşayan seksen bir âlimin hayat hikâyeleri anlatılmaktadır. Hepsî çağdaşı olan bu şahıslar hakkında verdiği bilgiler birinci elden kaynak niteliğindedir. Daha yazıldığı yüzyılda Ahmed b. İbrâhim tarafından Türkçeye çevrilen *el-İkdü'l-manzûm*, İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yân*'ının kenarında yayımlanmıştır (Mısır 1299, 1310). Eser, O. Rescher tarafından Almanca'ya çevrilerek Stuttgart'ta (1934) ve *eş-Şakâ'îku'n-nu'mânîyye*'nin sonunda da Beyrut'ta (1975) neşredilmiştir. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında pek çok yazma nüshası bulunan *el-İkdü'l-manzûm*, daha sonra Mecdî Mehmed'in *Şakâik* tercümesine mükemmel bir zeyl yazan Nev'izâde Atâî tarafından takdir edilmiş ve kaynak olarak kullanılmıştır.

Ali Çelebi'nin *Hayrû'l-keîâm fî't-tekaşşî 'an ağılâtî'l-'avâm* adlı Arapça ga-

latat lugatı, müellif hattı bir nüshası (Zâhiriyye, nr. 6386) esas alınarak Hâtim Sâlih ez-Zâmin tarafından neşredilmiştir (Bağdat 1981; Beyrut 1405/1985). Bundan başka *Nâdiretü'z-zemen fî târihi'l-Yemen* adında bir Yemen tarihi kaleme aldığından söz edilirse de (bk. *Keşfü'z-zunân*, II, 1920) bu eserin herhangi bir nüshasına rastlanamamıştır. Müellifin ayrıca, *Şerh-i Miftâh* ve *Hidâye*'ye hâşiyeleri, *Dürer ve Güre'e* dair şerhi ve Şeyh Ömer b. Mehmed eş-Şâmî'nin *Nisâbü'l-ihtisâb* adlı fetva mecmuasının tercümesi ile bazı risâleleri ve Cevherî mahlasıyla yazdığı kasideleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Bâlî, *Hayrû'l-keîâm fî't-tekaşşî 'an ağılâtî'l-'avâm* (nşr. Hâtem Sâlih ez-Zâmin), *MMİlr.*, XXXII/1-2 (1981), s. 457-513; Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, s. 3, 182, 251, 271, 279-280, 331, 352, 387, 391, 415; *Keşfü'z-zunân*, II, 1057, 1766, 1920; *Hedyyetü'l-'ârifîn*, I, 749; *Sicill-i Osmânî*, III, 502; *Osmanlı Müellifleri*, III, 85; Babinger (Üçok), s. 125-126; Brockelmann, *GAL*, II, 562; Behçet Gönül, "İstanbul Kütüphaneleri'nde al-Şakâ'ik al-Nu'mâniya Tercüme ve Zeyilleri", *TM*, VII-VIII (1945), s. 156-158.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ALİ ÇELEBİ, Kınalızâde

(bk. KINALIZÂDE ALİ EFENDİ).

ALİ DEDE, Arapzâde

(ö. 1181/1767)

Şeyh,
neyzenbaşı ve bestekâr.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 1117'de (1705) doğduğu ve hayatının büyük bir kısmını İstanbul'da geçirdiği bilinmektedir. Mevleviyye tarikatına intisap ettikten bir müddet sonra Kasım-paşa Mevlevîhanesi'nin neyzenbaşılığına